

Imię i nazwisko doktora: Monika Adamska-Staroń	
Tytuł rozprawy doktorskiej: Samokształtowanie w świadomości młodzieży. Aktualny i antycypowany wizerunek	
Promotor: dr hab. Andrzej Pluta, prof. nadzw. UO	
Recenzenci: prof. dr hab. Tadeusz Lewowicki; prof. dr hab. Andrzej de Tchorzewski	
Data publicznej obrony: 12.10.2004 r.	Data nadania stopnia: 09.11.2004 r.
<p>Charakterystyka rozprawy doktorskiej*:</p> <p>Zainteresowanie problematyką <i>samokształtowania</i> widoczne we współczesnej literaturze: pedagogicznej, psychologicznej, czy dydaktycznej budziło i wciąż budzi optymizm. Warto, bowiem pisać o <i>samokształtowaniu</i>, o pozytywnych konsekwencjach tego procesu, inspirować do <i>samokształtowania</i>. Jednak mimo większej uwagi skoncentrowanej wokół tego właśnie zagadnienia, stosunkowo rzadko problematyka ta była przedmiotem konkretnych badań. Dlatego też uznano, że zaistniała potrzeba dalszej penetracji tego zagadnienia, kontynuowania, intensyfikowania istniejących już prac oraz odkrywania nowych jego przestrzeni. Stąd pomysł podjęcia próby badawczej, mającej na celu poznanie i opis wyobrażeń uczniów szkół średnich dotyczących <i>samokształtowania</i>. Tak ujęty cel główny wyznaczył następujące cele szczegółowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • W płaszczyźnie diagnostycznej (poznawczej): rekonstrukcja wiedzy potocznej uczniów szkół średnich na temat <i>samokształtowania</i>, w tym: <ul style="list-style-type: none"> - zrekonstruowanie systemów pojęciowych stosowanych przez badaną młodzież, - poznanie różnic w przedstawionych obrazach, - poznanie metaforycznego obrazu <i>samokształtowania</i>. • W płaszczyźnie prognostycznej: <ul style="list-style-type: none"> - sformułowanie wniosków z badań dla praktyki badawczej oraz edukacyjnej. <p>Wobec powyższego problem główny, którego rozwiązaniu posłużyły przeprowadzone badania przybrał postać następującego pytania: Jakie wyobrażenia o <i>samokształtowaniu</i> występują w świadomości uczniów szkół średnich?</p> <p>Podjęcie się tego zadania – szukając odpowiedzi na główne pytanie obrałam eksploracyjny oraz hermeneutyczny kierunek badawczej podróży. Podejście eksploracyjne charakteryzuje się tym, iż nie stawia się na wstępie ścisłej hipotezy – to raczej ogólna idea czy intencja badawcza wyznacza plan badań. Faza interpretacji wyników zaliczana jest tutaj do najintensywniejszej i najbardziej kreatywnej pracy myślowej. Model hermeneutyczny przyjęty w badaniach wiąże się z próbą odczytania i zrozumienia sensów określających <i>samokształtowanie</i> zawartych/zakodowanych w werbalnych i plastycznych narracjach uczniów szkół średnich.</p> <p>Przyjęto stanowisko antynaturalizmu ontologicznego i paradygmatu interpretatywistycznego, ukazując podmiotowy charakter przedmiotu moich badań. Pochodną założeń ontologicznych i przyjętego paradygmatu jest pozycja epistemologiczna badacza. Uznano, iż wiedzą jest to, co pochodzi z osobistych doświadczeń badacza (doświadczenie rozumiane było jako doświadczenie wartości społecznych i określanie własnego do nich stosunku), z „doświadczenia zastępczego badacza” - oznacza ono rekonstrukcję systemu tworzonego przez innych, z analizy danych wyrażonych przez</p>	

uczestników życia społeczno – kulturowego w między innymi ekspresjach werbalnych (na przykład w wywiadach, autobiografiach, poezji, sztuce dramatycznej, scenariuszach), ekspresjach obrazowych (na przykład plastycznych, rzeźba, ilustracja), muzycznych, czy behawioralnych.

Przyjęte w rozprawie podejście sprzyjało odkrywaniu jednego z możliwych wariantów badanego zjawiska, który wcale nie należał i wciąż nie należy do oczywistych.

Za najbardziej adekwatne **metody** do podjętej problematyki badawczej, do przyjętych założeń ontologicznych i epistemologicznych, do obranej strategii uznałam następujące metody: **hermeneutyczną** z odpowiadającymi jej opisowo – interpretacyjnymi analizami tekstów kultury: ekspresji werbalnych i plastycznych oraz **metodę sondażu diagnostycznego**. Tekst to system znaków. Znaki stanowią część kultury i dużo mówią o ich twórcach, a także o świecie, w którym żyją bądź żyli. Jakościowa analiza ułatwiła mi ich odczytanie, pozwoliła uporządkować określone narracje pod kątem zawartych w nim myśli, zrekonstruować przekonania, jakimi posługują się ich autorzy dla określenia badanego zjawiska, wydobyć ich sens, ukryte założenia, zinterpretować kluczowe kategorie pojęciowe. Sondaż diagnostyczny dał mi możliwość poznania opinii i przekonań badanych osób na temat *samokształtowania*. Siła tej metody tkwi w „intuicji badacza konstruującego ze znanych modeli metod badawczych najbardziej właściwy dla danego przedmiotu badań i danej problematyki badawczej”.

Konstruując **narzędzia badawcze** inspirowano się m.in., pomysłami badawczymi R. Lepperta – w przypadku badań o charakterze ilościowym oraz M. Piaseckiej i T. Jaworskiej – w przypadku badań o charakterze jakościowym.

Do rekonstrukcji wiedzy potocznej badanych uczniów na temat *samokształtowania*, posłużyły mi:

- Ekspresje pisemne i plastyczne na temat: „*Moje wyobrażenia o samokształtowaniu*”, „*Moja definicja samokształtowania*”, „*Wymyśl symbol określający samokształtowanie*”.
- Testy: Test Twierdzeń (oznaczony symbolem: T.T.) składający się z 52 przekonań oraz Test Niedokończonych Zdąń (oznaczony symbolem: T.N.Z.) składający się z dziesięciu niedokończonych zwrotów.

Zastosowane narzędzia badawcze uaktywniły odmienne procesy psychiczne u badanej młodzieży. Ekspresje werbalne i plastyczne oraz Test Niedokończonych Zdąń wymagały samodzielnego zwerbalizowania oraz zakodowania sensów dotyczących omawianej i badanej kwestii - wyobrażeń o *samokształtowaniu*. Test Twierdzeń zaktywizował procedury ewaluatywne, które pozwalają ocenić przedstawione przekonania.

Wybór grupy (uczniowie IV-tych klas szkół średnich), w której przeprowadzałam badania był celowy. Uczniowie na tym szczeblu edukacyjnym i na tym poziomie rozwojowym osiągnęli pewną dojrzałość psychiczną, posiadają odpowiednie przygotowanie intelektualne, motywacje i zainteresowania; weszli w taki okres egzystencjalny, w którym doświadczą się nagłego wglądu we własną świadomość i zdaje się sprawę z osobistej obecności na świecie oraz z faktu, że jest się odpowiedzialnym za swoje czyny. Z dużą dozą realizmu i obiektywizmu można w tym właśnie czasie określić następstwa swojego

postępowania w postaci sukcesów i porażek, bardziej realnie i obiektywnie dostrzegać i oceniać swoje możliwości. Okres przedmaturalny, to czas wyboru dalszej drogi życiowej, poszukiwań odpowiedzi na pytania egzystencjalne: Kim być? Jak żyć? W jakie sprawy warto się angażować? Reasumując, badani uczniowie znajdowali się na poziomie takiej dojrzałości, której podstawą jest samodzielność. Samo–dzielność buduje byt osobowy „określany per se – przez się, dzięki sobie w sposób niepodmienialny, niepowtarzalny” (K. Ablewicz, 2003, s. 162). W samo–dzielności można wyróżnić: byt i wartość. „Człowiek sam jako byt i dzielność jako sposób istnienia tego bytu. Człowiek poprzez dzielne, przewyciężanie swej samotności uzyskuje siebie dla siebie” (tamże, s. 162). Badaniem objęłam 107 uczniów. Wśród badanej młodzieży było 59 kobiet, 48 mężczyzn w wieku 18 –19 lat.

Materiał badań stanowiły: dane uzyskane na podstawie ekspresji pisemnych, ekspresji plastycznych oraz za pomocą testów: Testu Twierdzeń i Testu Niedokończonych Zdąń. A ponieważ badacz nie ma możliwości przedstawienia odbiorcom wszystkich danych, wówczas koniecznym staje się ich zredukowanie. W tej sytuacji zasadą stała się prezentacja dokładnego opisu tego, co jest badane, chociaż niekoniecznie wszystkich danych, które były studiowane. Czynności redukcji i porządkowania materiału oznaczają selekcję i interpretację. Uzyskałam, więc dwa rodzaje danych: jakościowe oraz ilościowe.

Określenie wkładu wniesionego rozprawą doktorską do pedagogiki*:

Podjęte badania, zgromadzone dane empiryczne, poczynione analizy oraz interpretacje pozwoliły na:

- rekonstrukcję wiedzy potocznej uczniów szkół średnich na temat *samokształtowania*, a dokładniej na:
 - zrekonstruowanie systemów pojęciowych stosowanych przez badaną młodzież,
 - poznanie różnic w przedstawionych obrazach,
 - poznanie metaforycznego obrazu *samokształtowania*.
- sformułowanie wniosków z badań, wniosków z badań dla praktyki badawczej oraz edukacyjnej (ze względu na charakter badań oraz ilość osób, wśród których były one przeprowadzone wnioski odnoszą się tylko do określonej grupy badawczej).

*Opracowane przez Autora rozprawy